

Kemal BAKIR*

Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitimin Eleştirisi

Özet

İnsan özgürlüğünü ön planda tutan ve her tür mutlakıyeti reddeden kural tanımaz bir düşünce olarak anarşizm, insanın biçimlendirilme süreci olarak eğitim anlayışına karşı çıkarak eğitimi özgürlüğün kazanımı ya da korunmasında bir araç olarak ele alır. Eğitim bir tahakküm mü yoksa bir özgürlük aracı mıdır? Bu sorunun yanıtı; anarşizm açısından özgürlük aracıdır ve anarşistlere göre anarşist olmayan hiyerarşi taraftarlarının elinde bir tahakküm aracıdır. Bu sebeple eğitimin amaçsal değişimini ve araçsal dönüşümünü sağlamak özgürlük açısından, dolayısıyla da anarşizm açısından bir zorunluluktur. Bu bağlamda anarşist düşünür William Godwin otoritenin elinde bir araç olan kamusal ya da ulusal eğitimi eleştirerek bunun yerine aklın kullanımı olarak eğitimi ileri sürer. Bu çalışmada Godwin'in eğitimle ilgili düşünceleri ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Terimler

Anarşizm, Özgürlük, İnsan Doğası, Ulusal Eğitim, Aklın Kullanımı, William Godwin.

An Anarchistic Approach on Education: William Godwin and Critique of National Education

Abstract

Anarchism as an idea which does not accept any rule rejects all kinds of autocracy keeps human freedom in the forefront, handles education as a tool for obtaining and preserving of freedom by opposing the concept of education as a human forming process. Is education a tool of domination or of freedom? The answer of this question is that education is a tool for freedom in terms of anarchism, but a way of domination on the hands of non anarchist proponents according to anarchists. Therefore, it is a necessity to provide the purposeful change of the

---

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi.

education and instrumental transformation in terms of freedom and thus for anarchism. William Godwin, herein, criticizing public or national education which is a tool on the hand of authority, put forwards the education for the use of reason. In this study, Godwin's ideas about education are attempted to explain.

Key Terms

Anarchism, Freedom, Nature of Human, National Education, Use of Reason, William Godwin.

Anarşizm ve Eğitim

Özgürlükçü bir teori olarak anarşizm, insan varlığını özgürlüğüyle anlamlandırarak varoluşun gerçek şartını özgürlük olarak görür. Bu sebeple insan hayatının genelinde özgürlüğün tüm şartlarını sağlamayı ve korumayı hedefler. Özgürlüğe kasteden her ne olursa olsun reddeder. Özgürlüğü sağlama ve koruma yolunda gerekli eylem biçimi “anarşi” terimiyle ifade edilir. Anarşi, özgürlüğü kısıtlayan ya da yok eden etkenleri bertaraf etmek için gerekli karmaşa ve kaosu kapsar. Bu çerçevede anarşizm anarşi taraftarlığını ifade eder. Fakat anarşizm, özgürlüğü kısıtlama riski bulunduğu gerekçesiyle herhangi bir mutlağa bağlılığı reddettiğinden dolayı da kesin bir tanımı yoktur. Muhtemel en kesin tanımı her tür mutlakiyetin reddidir. Bu bağlamda anarşizm, yönetilmeye ve yönlendirilmeye ihtiyaç duymayan özgür ve mutlu insan idealiyle, devlet, otorite, hiyerarşi, din vb insan üzerinde yaptırım gücüne sahip bütün kurum, kural ve kaideleri şiddetle reddeder (Marshall 2003: 25). Genelde siyaset felsefesine ait argümanlarla adını duyuran ve liberalizm ile sosyalizm arasında bir buluşma noktası olarak değerlendirilen anarşizm, “aydınlanma ve Fransız Devrimi”nin ürünü olan modern siyaset felsefesi anlayışını ifade eder” (Cevizci 2007: 409). En güçlü siyasal otorite olarak devleti gören anarşizm, devletin varlığına ve ideolojik dayatmalarına da karşı çıkar ve otoritenin verdiği eğitimi de bir dayatma olarak nitelendirir.

Bu noktada anarşizm için mevcut eğitim, devlet de dahil olmak üzere her tür kurumsallaşmış otorite ve hiyerarşinin insan düşüncesine bir müdahale aracıdır ve bundan dolayı eğitimin araçsal dönüşümü gerçekleştirilerek otoritenin bir aracı olmak yerine özgürlüğün sağlanmasında bir araç olması söz konusudur ki, bu aynı zamanda amaçsal değişimini de kapsar. Bu ilişki çerçevesinde insanın biçimlendirilmesinde önemli bir yere sahip olan eğitimin, insani bir problem olarak onun özgürlüğüne hizmet etmesi söz konusudur. Anarşist eğitim teorileri, geleneksel eğitim teorilerinin eğitimi insana istenilen biçimi verme aracı olarak ele almalarına karşı çıkarak bu tür tanımları ve anlayışları reddederler. Geleneksel eğitim anlayışı bireyi, sözde bir toplusal düzenlilik uğruna, resmi ideoloji doğrultusunda devlete iyi birer yurttaş yetiştirmeyi ve bu kalıba göre biçimlendirmeyi hedefler. Bu bağlamda doğal eşitlik, bireysel ilgi, istidat ve yetenekler ve dolayısıyla da bireysel özgünlük ve özgürlükler görmezden gelinir, kısıtlanır. Oysa insanı insan yapan kendi insani, doğal, spontane nitelikleridir. Her bir birey doğal olarak eşit olmakla birlikte farklı niteliklere sahiptir, insanın özgürlüğü özgünlüğünde saklıdır. Özgürlükçü bir teori olarak anarşizm, bizzat kural tanımazlık

biçimindeki kendi karakteristiğine binaen geleneksel eğitim teorilerine karşı çıkarak insanı biçimlendirmeyi değil, herhangi bir biçim, kalıp ve kuraldan kurtarmayı hedefler.

Bu bağlamda anarşizmin eğitim anlayışı kurumsallaşmış kalıpları, dogmaları yıkmayı hedefleyen bir eğilimdedir. Eğitim insanı biçimlendirmek değil özgürleştirmektir. Özgürleştirmeden kasıt, bireyin bireyliğine müdahale etmeksizin kendi spontane gelişimine yardımcı olmaktır, yoksa salt özgürlük uğruna bir kalıp yaratmak değil. Özgürlük de belli bir kalıba sokulur cinsten bir şey değil, her bir bireyin kendine özgünlüğünde beliren bir olgudur. Bu sebeple eğitim özgürlüğün kazanımı ya da korunmasında bir araç olmalıdır. Bir değişim ve denge aracı olarak eğitimin, otoritelerden kurtarılarak gerçek anlamda insanlığa hizmetini sağlamak için amaçsal değişim ile araçsal dönüşümünü zorunlu gören anarşist düşünürler yeni bir eğitim paradigması ortaya koyarlar: “insanların, aklın eğitimi ve geliştirilmesi vasıtasıyla tedricen değişebileceği” inancıyla, “okuryazarlığın artması, kitaplara ulaşmanın kolaylaşması ile birlikte, insanî toplumun nihai noktada ilerlemesi kaçınılmaz”lığını Bakunin, Bookchin ve diğer anarşist düşünürler Hegelci bir çizgide değerlendirirken, William Godwin aydınlanmacı bir perspektifte ele alarak aklın kullanımını zorunluluğunu ifade eder (Vincent 2006: 192).

William Godwin ve Ulusal Eğitimin Eleştirisi

1756’da Wisbech’te doğan İngiliz düşünür William Godwin, başarısızlıkla sonuçlanan birkaç papazlık girişiminin ardından, papazlığın kendi karakterine uygun olmadığı düşüncesiyle bundan vazgeçerek yazarlık ve öğretmenlik yapmaya karar verir. Godwin, “anarşizm” sözcüğünü kullanmamasına rağmen, “*Siyasal Adalet Üzerine Bir İnceleme*” adlı eserinde anarşist ilkeleri ilk defa açıkça ortaya koyan kişidir (Kropotkin 2003: 92). Fransız İhtilali’nin doğurduğu kaos ortamında “anarşi” sözcüğünün kötü bir anlam taşıdığı kanaatiyle kendisini anarşist olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Fakat devrim konusunda, adı geçen eserinde belirttiği; “eğer halk, egemen iradesini, yönetim olmadan kullanabiliyorsa, o zaman adalete, en iyi şekilde siyasal yönetimi ortadan kaldırarak hizmet edilir” şeklindeki düşüncesi 19. ve 20. yüzyıldaki anarşist hareketlerin tetikleyicisi olmuştur (Arnhart 2005: 268). Özellikle Godwin’in, kısmen psikolojik bir çözümleme ile istenç diyebileceğimiz insanî içgüdüleri temele alarak tarif ettiği insan doğası üzerine düşünceleri diğer anarşist düşünürleri etkilemiştir. Devleti, ister despotik olsun ister demokratik daima aklın karşısında gören Godwin’e göre şu nokta hiç unutulmamalıdır: “her hükümet kötüdür; hükümet demek, kendi öz yargılarımızdan ve kendi öz bilincimizden vazgeçmemiz demektir” (Arvon 1979: 33). Godwin, İngiltere’de, siyaseti küçümseyerek siyasal etkinliğin baştanbaşa değişmesi taraftarıydı. Bu sebeple, O yaşadığı zaman diliminde (1756–1836) oldukça popüler olan tiyatroyla değil daha çok rasyonel eğitim ve aydınlanma ile ilgilenmeyi tercih etmiş (Kramnick 1972: 114) ve aydınlanmanın insanı akıllı, erdemli bir birey haline getireceğini ve bunun yanı sıra onu özgürleştireceğini düşünmüştür (Torun 2007: 73–74).

Daha çok insan doğası üzerinde duran Godwin’e göre, sosyal devlette insan karakteri üzerinde yoğunlaşanların en eski yargılarından biri insanlar arasında dağıtılan anlama yetisinde büyük eşitsizlik olduğudur (Godwin 1831: 16). Godwin bu anlayışa karşı çıkarak doğuştan getirilen düşünce ve içgüdülerin varlığını reddeder. Dış doğa gibi insan doğası da zorunluluk yasaları ile yönetilir bu bağlamda insan davranışı bir

belirlenim arz eder. Fakat insanın istençli bir varlık olması ve çevresel deneyimle istençli ahlaki eylemlerde bulunması bu belirlenimi ve insan karakterini değiştirebilir ki bunu da eğitim sağlar. “İnsanların karakteri, içinde yaşadıkları dışsal koşullardan kaynaklanır... Ne erdemli ne de kötü kişiler olarak doğarız, yetiştirme tarzımıza ve aldığımız eğitime göre biçimlendiriliriz. Neredeyse tamamen içinde yaşadığımız ortamın ürünleri olduğumuz için, sınıfsal farklılıklar ya da köleliğin hiçbir biyolojik zemini yoktur” (Marshall 2003: 295). İnsan davranışı her durumda insanların ürettiği yargılar ve onlarla ilişkilendirdiği duygular tarafından yönetilir. Bu bağlamda insanın karakterini pek çok durumda eğitim belirler. Çünkü bir insanın kendini anlaşılabilir kılmak için çevrede gerçekleşen her bir olaydan edindiği duyguları ve bunların yansımalarını zihinde anlamlandırması, bunlara zihinde bir karşılık bulması ya da zihinsel tasarımın çevrede hayat bulması söz konusudur. İnsanın çevresini oluşturan da, gerek formal eğitim (okul) gerekse imformal eğitim olduğu için insan karakteri bu çerçevede şekillenir. Bu konuyu daha anlaşılır kılmak için eğitimi, olay eğitimi ya da herhangi bir uyarıcıdan bağımsız edinilen izlenimler, eğitim ya da insanın maksatlı olarak iletişim kurduğu izlenimler ve siyasal eğitim ya da egemenliğinde yaşanan devletin yönetim biçiminden alınan fikirlerin değişimi şeklinde üç başlık altında ele alan Godwin, her birinin birbirini çeşitli biçimlerde etkilediğini, bunun da insan karakterinin biçimlenmesinde etkili olduğunu ifade eder (Godwin 2001: 32). Godwin’e göre, insan karakterini çevresel şartlar belirler, bundan dolayı da insanlar biçimlendirilebilir. İnsan eylemleri de zorunluluğa tabidir, yani doğal bir belirlenim arz eder. Fakat bu belirlenim bir mutlakiyet arz etmez. Yani insanın istenç özgürlüğünü ortadan kaldırmaz. Çevreden kasıt sınırlandırılmış yapay çevre değil bütün evrendir. Şayet yapay çevresel şartlar değiştirilir, aklın kullanımına müsait bir hale getirilir, evrene açılımı engelleyen durumlar bertaraf edilirse insan özgürlüğü üzerindeki tahakküm de ortadan kaldırılmış, insanın kendini gerçekleştirmesine imkân tanınmış olur.

Nihayetinde her ne kadar insan doğasını çevre belirlese de, insan sosyal bir varlıktır ve toplum insanın en iyi yetenek ve anlayışlarını ortaya çıkarır. Her bir insan eşsizdir ve bir özgünlüğe sahiptir, kalabalıklar içerisinde kendini kaybettiğinde asla mutlu olamaz. İnsan doğasının en çok göze çarpan rahatsızlıklarından biri mutsuzluktur. İnsan zihninin en tartışılmaz karakteri de yenilik sevgisidir. “*Omne ignotum pro magnifico est.*”¹ O halde insanın yeni şeyler keşfetmesi, dolayısıyla da mutlu olabilmesi için aklını kullanması gerekir (Godwin 1831: 54- 55). Çünkü insan doğruyu anlama ve ona uygun davranma yeteneğine sahip rasyonel bir varlıktır. Bunun yanı sıra, bilinç belirlenim silsilesinde sebep ve sonuçları ve bunlar arasındaki bağlantıyı algılamada vazgeçilemez bir etkidir. Bu bağlamda insan bilinçli bir zihne sahip olduğu için istençli bir varlıktır, eylemlerinin sonuçlarını öngörü ile seçebilir. Godwin zorunluluk ile insani istenç arasındaki muhtemel karşıtlığın da akıl yolu ile giderileceğini düşünerek her bir eylemin bir güdü ile belirlendiğini ve aklın hangi güdüyle eyleme geçileceği noktasında seçim yapmayı sağladığını savunur. Bu noktada Godwin, zorunluluk doktrininin ahlaki eylemlere dönük seçimleri imkânsız hale getirmekten ziyade gerçek sebeplerin gerçek sonuçlar ortaya koyarak yeni fikirlerin insan davranışlarını değiştirebildiğini, bu noktada istence güvenilmesi gerektiğini vurgulayarak (Marshall 2003: 295- 296) istenç ya da iradeyi de ahlakilik yönünden değerlendirir. O’na göre, herkesin malumu olduğu üzere erdemli insan erdem sayılan nitelikleri

¹ “Bilinmeyen her şey muhteşemdir”

üzerinde gözlemler gözlemler bu nitelikleri gerçek hayata geçiren insandır. Bu insan doğasının temelidir. Böyle bir insan davranışlarının özgürlüğüne eksiksiz bir şekilde sahip olarak, “iyi” diye nitelendirilen eğilimlerin doğru yargısı olan şeyleri yapmaya başlar (Godwin 1831: 235–236). Faydacı bir ahlak anlayışını benimseyen “Godwin’in bakış açısına göre, her insan kendi çıkarını ve mutluluğunu düşünme ve yargılama kapasitesine eşit ölçüde sahiptir. Hiçbir hiyerarşi kabul edilemez; her bireye, eşit ölçüde akıl sahibi bireyler olarak yaklaşılmalıdır.” Rasyonel ikna gücüne inanan Godwin, diğer anarşist düşünürlerin ikna biçimi olarak belirledikleri eğitimi, O rasyonel bir ikna biçimi şeklinde değerlendirir (Vincent 2006: 195, 204, 215). İnsanın istenç etkinliğine duyacağı güvenin ölene dek onunla birlikte olacağını belirten Godwin, özgür istencin insanın ve insanı inceleyen bilimin² ayrılmaz bir parçası olduğu üzerinde durarak zorunluluk doktrinin öteki ile ilişkinin kuralını oluşturmayacağını fakat yine de pratikte aşırılıkların giderilmesi ve en esaslı felsefenin salık verdiği, herkesin üzerinde hemfikir olduğu yargı yolunu göstermesi bakımından faydalı olacağını düşündür (Godwin 1831: 239, 241–242).

Aklın kullanımı ile özgürlük arasında güçlü bir bağlantı kuran Godwin bu çerçevede rasyonel doğruları öznel bir karakterde değerlendirir. Ona göre, özgürlüğün

² Godwin’in bu yaklaşımı ünlü davranışçı psikolog B. F. Skinner tarafından da gündeme getirilmiştir. Skinner yaptığı deneylerle olumlu pekiştiricilerin davranış değişikliğine yol açtığını ortaya koymuştur. Bu açıdan O, insan davranışlarını incelenmesindeki bilimsel yaklaşımı belirlenim ve özgürlük açısından ele almış bilimin insan davranışlarını düzenlemede önemli bir etken olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Skinner’e göre, her nerede uygulanırsa uygulansın bu bilimsel metod son derece başarılıdır. Bunu insan işlerine uygulayalım. Bilim insan davranışlarını incelemede gelişmiş olduğu için çekinmemizi gerektirecek bir durum yoktur. İnsan doğasını anlayabilmemiz için bilim gereklidir ve tek ümidimizdir. Biz insan davranışını dikkatli bir şekilde nesnel bir bakış açısıyla ve nasıl gerçekleştiğini anlamak için gözlemleyebilirsek onu daha hissedilebilir bir eylem istikametine adapte edebiliriz. Bilim tam olarak gerçeklerin elde edilmesi ile ilgili değildir, birisi bilimsel olmayan bir şekilde daha büyük bir bilgeliğe ile eyleme geçebilir. Bilim onun için gerekli olan kendine özgü bilgeliğini sağlar. O bir problemin ait olduğu konuya dair yeni bir düşüncenin doğmasına yol açar, yöneldiği dünya ile ilgili yeni bir düşünceye götürür. İnsan işlerinde bilimin metodlarını kullanacak davranışın kuralı ve belirlenmiş olduğunu varsaymalıyız. Biz bir kişinin davranışlarının belirlenebilir koşulların sonucu olduğunu keşfetmeliyiz ve bir kez keşfettiğimizde, onun davranışlarını tahmin edebilir ve bazı boyutlarda belirleyebiliriz. Özgürlük ise ayrıca bir problem alanıdır şayet bilimsel araştırma yapmak ve bundan faydalanmak istiyorsak bireysel özgürlük probleminin insan davranışının bilimsel analizine müdahale etmesine müsaade etmemeliyiz. Genelde insan doğasını ve davranışını incelerken doğa bilimlerinin determinist yaklaşımını temele alan Skinner insan davranışı-özgürlük ilişkisi çerçevesinde “özgürlüğe tehdit” başlığı ile ele aldığı “kişisel özgürlük doktrini”nin felsefe ya da bilimin başka bir türü olarak nitelendirdiği sosyal bilimler tarafından incelenmesinin daha uygun olacağını belirtir. Bkz. (Skinner 2005: 5–7, 322) İşte tam bu noktada Godwin insani istenci ve insanın ahlaki eylemlerini yönlendirecek olan “aklı” devreye sokarak özgürlük ile zorunluluğu bağdaştırır. Bu bağlamda Skinner’in izah ettiği çevresel pekiştiriciler yani sosyal ortam içerisindeki etkiler davranışın yinelenmesine, dolayısıyla biçimlenmesine sebep olur. Bu da eğitsel bir değer taşır. Bu sebeple insan karakterinin çevreye göre şekillenmesi kaçınılmaz bir hale gelir. Buraya kadar Skinner ile hemfikir olan Godwin özgürlük konusunda daha temkinli, felsefi bir yaklaşım sergileyerek otoritenin ulusal eğitim projesiyle insanı yapay bir çevreye hapsederek onu kendi isteği doğrultusunda şekillendirme riskine dikkat çeker.

bir sembolü olarak özgünlük gelişimin ve yaratıcılığın bir ön koşuludur. Her zihnin özneliği eşsiz bir değere sahiptir çünkü her insan eşsiz bir değere sahiptir ve doğrular yalnızca her bir zihnin her bir durumda bildiği kendine özgü (*sui generis*) doğrulardır (Scrivener 1978: 617). İnsan doğasını ve aklın kullanımını çevresel deneyime dayandıran Godwin'e göre, doğruluk da insan zihnine yalnızca duyular yoluyla iletilebilir. Duyular zihnin çevreye açılan kapısıdır. Bu sebeple duvarlar içine (okul ya da yapay çevre) hapsedilen insanın aklını kullanması ya da bilgili olması söz konusu değildir. Eğer bilgi edinmek istiyorsak gözlerimizi açmalıyız ve evreni düşünmeliyiz. Çevresel şartları ve çevremizdeki nesnelerin doğasını öğrenene kadar, onlarla ilgili oluşturulabilecek önermeleri anlayamayız. Yine, çevremizdeki nesnelerin doğasını öğreninceye kadar, onları oluşturduğumuz ilkelerle karşılaştıramayız ve kullanma yollarını anlayamayız. Okul ya da ulusal eğitim bunları anlamamın, Godwin'in tabiriyle bilgeliğin, en zor yoludur. Zira O'na göre, bilgiye, bilgeliğe ulaşmanın tek yolu deneyimdir. Deneyim zihnin çalıştığı materyalleri sağlar. Şüphesiz sınırlı deneyim yaşamış bir kişi çok fazla olay seyretmiş bir kişiden genellikle daha yetenekli olacaktır (Godwin 2001: 285). Bu nedenle insanın sınırsız deneyimde bulunacağı doğal çevreye (bütün evren) açılımı sağlanmalı, sınırlı yapay çevrenin duvarları yıkılmalıdır.

Godwin'e göre, çevresel koşullar, özellikle eğitim kurumları ile sınırlandırılmış yapay çevre, düşünce biçimlerini etkiler, eğer bu koşullar düzeltilirse düşünce biçimleri de düzelecektir ki, bu düzelmeye bir anlamda düşüncenin özgürleşmesidir. Çevre yapay olmamalıdır. Fakat yapay çevresel şartları oluşturan da yine insandır ve insan akıl yürütme yeteneğine de sahiptir. O halde insan aklını kullanarak bu şartları bertaraf etmeli ya da iyileştirmeli, doğal çevreye açılmalı böylece kendi kendini özgürleştirmelidir. Bunu sağlayacak olan akıldır. Akıl eğitim kurumlarına hapsedildiğinde dışarıda haksızlık, kölelik ve tahakküm devam eder. Bu sebeple akıl buradan kurtarılmalı bütün toplumsal kurumları kapsamlı ve otoritenin, yani siyasi iktidarın keyfi uygulamalarını sınırlandırmalıdır, akli olan da budur. Siyasi otoritenin kendi ideolojisi doğrultusunda kendi çıkar ve düşüncelerini korumak amacıyla sunduğu ulusal eğitim insan aklını biçimlendirmeye ve bu yolla insanı tahakküm altına almaya yönelik bir tutum içerisindedir. Ulusal eğitim çeşitli bahaneler altında vatanseverlik vb kavramlarla bezenerek otoriteye hakim sınıfın çıkarlarına hizmet eder. Bu sebeple Godwin böyle bir eğitime karşı çıkarak eğitim yerine aklın kullanımını tercih eder (İnal 1996:116). "Herhangi bir yönetim biçimi meşruiyetini, halkın kendisini tanıması ve kabul etmesinden alır. Kamuoyunun eğitim yoluyla denetlenmesi sürekli destek anlamına gelir. Dolayısıyla insan aklının tam olarak gelişmesinin okul duvarları içinde engellendiği herhangi bir toplumda despotizm ve haksızlık rahatlıkla var olmaya devam edebilir" (Spring 1991: 13). Godwin ulusal eğitime karşı çıkışını Aydınlanma'nın maksimine dayandırır. Sosyal gelişme yalnızca doğrudan insan aklının kullanımı ve geliştirilmesi ile mümkündür. İnsan aklı ve bireysellik, devletin siyasi mekanizmasının gücünü beslemeye hizmet eden devlet kontrolündeki eğitime karşıdır (Chappell 1978: 357-358).

Bu bağlamda Godwin, J. J Rousseau'nun ulusal eğitim yanlısı düşüncelerini³ de eleştirerek bu konu üzerine şöyle bir soru yöneltir; “Eğer gençliğimizin eğitimi tümüyle ailelerin mantığı veya bireylerin rastlantısal hayırseverliği ile kısıtlı olacaksa, bunun zorunlu sonucu, bazılarının erdeme, bazılarının kötülüğe yönlendirilmesi ve diğerlerinin de tümüyle umursanmaması değil midir?” (Ward 2000: 97). Godwin bu soruyu yanıtlarken, anarşizmin temel sorunsalı olan özgürlüğün, kısıtlanmasında büyük bir tehdit olarak gördüğü otoritenin (devletin) eğitimi kendi isteği doğrultusunda nasıl etkili bir araç olarak kullanabileceğini ortaya koyarak gerçek eğitimin ne şekilde olması gerektiği üzerinde durur ve eğitimi entelektüel bir gelişme, yani aklın kullanımı olarak ele alır:

Asıl entelektüel gelişme, zihnin mümkün olabildiğince hızlı bir şekilde toplumun aydın üyeleri arasında hâlihazırda mevcut olan ilerlemiş en yüksek bilgiyi elde etmesini ve elde edilenden bir derece ilerdekini elde etme girişimlerine oradan başlamasını gerektirir. Fakat kamu eğitimi enerjisini daima önyargının ayakta tutulmasına sarf etmiştir; öğrencilerine her öneriyi değerlendirme sınavına tabi tutma metanetini değil de, şans eseri daha önceden mevcut olan öğretmenleri haklı çıkarma sanatını öğretir. Biz, Aristoteles'i, Thomas Aquinas'ı, Bellarmine'i, baş yargıç Coke'u öğrendik, onların hatalarını tespit etmeyi değil fakat onların absürtlükleri ile zihnimiz gebe bırakıldı (Godwin 2001: 452).

Mevcut inançlara dayanan kamusal eğitimin, özellikle de kilise tarzı eğitimin otoriter bir anlayış içerisinde olduğunu ifade eden Godwin, aklın kullanımını özgürlüğün yolu olarak gösterir ve aynı zamanda özgürlüğü kısıtlayıcı etkenlerin bertaraf edilmesini de buna bağlar. Ona göre, “modern eğitim sadece çocukların yüreklerini çürütmekle kalmaz, anlaşılabilir jargonuyla akıllarını da zayıflatır” (Marshall 2003: 309–310). Godwin'in bu rasyonel düşüncesi çağdaş düşünür Ayn Rand'ın rasyonel insan anlayışıyla da son derece benzerlik göstermektedir. Zira Rand'a göre:

Rasyonel bir insanın başka rasyonel insanlarla yaşadığı görüş ayrılıklarının sonucu her ikisinin de yararındır. ‘Rasyonel insanla görüş ayrılığına düşerseniz, hakemliği gerçekliğe veririz. Ben haklıysam o öğrenir, o haklıysa ben öğrenirim; birimiz kazanırız ama ikimiz de kârlı çıkmış oluruz.’ Bu tür insanlardan oluşan bir toplum, özgür bir toplumdur ve özgür bir toplumda insanların yaratıcılıklarının önünde herhangi bir engel olmadığı gibi yaratıcı insanlar desteklenir ve teşvik edilirler... Toplumun yönetimi totaliter ve otoriter anlayışların eline geçtiği zaman, bundan en çok etkilenecek olan insanların yaratıcı insanlar olduğu tarihin her döneminde görülmüştür (Can 2005: 128).

Godwin de Rand'dan daha önce benzer düşünceleri dile getirmiş ve rasyonel insanın aklını kullanma kapasitesine dikkat çekerek özgürlük açısından aklın kullanımının önemi üzerinde durmuş ve bunu engelleyecek olan her ne olursa olsun -ki bu Godwin'e göre devlet eliyle verilen ulusal eğitimidir- şiddetle karşı çıkmıştır.

³ Rousseau, toplumsal sözleşme ile kazanılan yurttaşlık haklarından biri, özgürlüğü koruyan bir araç olarak, eğitimi göstermiş ve devlet eliyle verilecek yurttaşlık eğitiminde kamusalılık üzerinde durarak devletin bunu sağlamakla yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Bkz. (Ağaoğulları 2006: 156).

Godwin'e göre, düşüncesi, muhakeme kabiliyeti zayıflamış insanların itaatkâr birer yurttaş olarak yetiştirilmeleri hiç de zor değildir. Kendilerini bağlayan bir mutlağa olan sonsuz inançları onların yönetimini daha da kolaylaştırır. Zaten devletin istediği de budur. Fakat meşruluğu tartışılır bir otoritenin yönetsel etkinliğine yardımcı bir araç olarak eğitimin bu karakterden kurtarılması gereklidir. Bu, üzerinde hassasiyetle düşünülmesi gereken bir konudur, çünkü söz konusu olan insan özgürlüğüdür. Eğitimin ulusal bir karakterde, bir otoritenin elinde bulunması, otoritenin onu keyfi olarak kullanacağı anlamına gelir ki, kullanmaktan da geri durmayacaktır (Spring 1991: 13). Bu nedenle ulusal eğitim insan özgürlüğü için son derece tehlikelidir. Çünkü "ulusal eğitim sisteminden kaynaklanan yaralar birincil olarak tüm kamu kurumlarının kalıcılığı düşüncesini kapsar", (Godwin 2001: 451) ve bu kalıcılık kurumsallaşmış hiyerarşinin otoritesini güçlendirir, oysa anarşi ve kaos özgürlük elde edilinceye kadar geçen süreçte geçici bir durumdur. Godwin doğrudan bir adlandırma yapmasa da "*akıl kullanımı*" ile "*anarşist bir eylem*" biçimini vurgular ve ulusal eğitimi bir tür tahakküm olarak nitelendirir:

Ulusal eğitim düşüncesi zihnin doğasına kayıtsızlık içerisinde temellendirilmiştir. Bir insan kendisi için her ne yapmışsa iyi yapmıştır; komşuları ve ülkesinin onun için yapmayı üstlendiği şey de her ne ise kötü yapılmıştır. İnsanı kendisi için harekete geçmeğe teşvik eden akıllılıktır. Öğrenmeyi arzuladığından dolayı öğrenen kişi, aldığı dersleri dinleyecek ve anlamlarını kavrayacaktır. Öğretmeyi arzuladığı için öğreten kişi ise işini heves ve enerji ile yapacaktır. Fakat siyaset bir kurum her insanı bir yere yerleştirmeyi üstlendiği anda herkes işini sırtüstü yatarak ve ilgisizce yerine getirecektir. Üniversiteler ve pahalı kurumlar formal tekdüzelik için söylenegeldiği gibidir (Godwin 2001: 453).

İnsan aklının özgürlük yolundaki işleyişini yavaşlattığı ve farklı bir yöne kanalize ettiği gerekçesiyle ulusal eğitimi eleştiren Godwin'e göre, ulusal eğitim ulusal hükümetin genel politikasının bir parçasıdır ve ulusal hükümetle ulusal eğitim açık bir ittifak içindedir. Bu da eskiden mevcut olan ve oldukça karşı çıkılan kilise-devlet ittifakından çok daha korkunç bir ittifaktır ki, insan üzerinde çok etkili bir mekanizma oluşturur. Bu mekanizmanın, meşruluğu dahi tartışılır olan şüpheli bir kurumun eline verilmesi, üzerinde çok düşünülmesi gereken bir noktadır. Şayet devlet ya da hükümet böyle bir şansa sahip olursa bunu kendi çıkarı için kullanmaktan hiç çekinmeyecektir. Bu bağlamda ulusal eğitim yönetime egemen ideoloji ya da sınıfın halk üzerindeki propaganda aracı, aynı zamanda yapay olarak ortaya konmuş sözde ortak iyinin bahanesi altında ideolojik dayatma aracıdır. İnsani bir nitelik olarak akıl ise ulusal eğitim yoluyla özgürlüğü elinden alınmış, kapasiteleri sınırlandırılmış insanların zihnine hapsolacaktır (Godwin 2001: 454). Bu sebeple devletin bir entrikası olarak ulusal eğitim projesi, bireylerin özgür şahsi yargılarının kullanımına karşı zorlayıcı bir müdahale örneğidir (Kramnick 1972: 127).

Godwin için eğitim insanın mutluluğunda araçtır, bu bağlamda eğitim otoritenin elinden kurtarılmalıdır. Otoritenin elindeki ulusal eğitimin amacı insan mutluluğu ve erdemini gözetmek şeklinde betimlense de bu sözde bir amaçtır ve bununla devlete itaatkâr yurttaşlar yetiştirmek ve egemen sınıfın ideolojisini ve çıkarlarını gözetmek olan asıl amaç gizlemeğe çalışılmaktadır. Otoritenin dayattığı resmi ideolojinin,

eğitimin yöntem ve içeriğini dahi etkilediğini düşünen Godwin, otoritenin aldatmaca bir tutumla ahlaki ve bilimsel, pedagojik olduğu iddiasıyla eğitim kurumlarında uygulamaya koyduğu yöntem ve içeriğin de reddeder. Çünkü otorite eğitimde bireyin aktif olduğu sorgulayıcı, araştırmacı bir yöntemden ziyade daha çok bireyin verilenle yetinen, pasif alıcı bir konumda olduğu yöntemleri tercih eder. İçerik de aynı şekilde, bireysel ilgi ve yeteneklere göre değil resmi ideolojinin propagandasına yönelik konularla birlikte temel yaşam becerilerini kapsayan konularla sınırlandırılmıştır. Halbuki Godwin'e göre, "eğitimin amacı mutluluk üretimi olmalıdır. Erdem mutluluğun özüdür ve erdemli kişinin bilge kişi olması gerekir. Eğitim uygun biçimde denetlenen, aktif ve öğrenmeye hazır bir zihin geliştirmelidir. Bunu sağlamanın en iyi yolu, belirli bir bilgiyi çocukların kafasına sokmak değil, onların gizli yeteneklerini açığa çıkarmak, zihinlerini uyandırmak ve onlara düşünme alışkanlığı kazandırmaktır" (Marshall 2003: 310). Godwin'in ortaya koyduğu bu düşünceler, anarşizmin kural tanımazlık biçimindeki karakterine rağmen kabul edebileceği muhtemel tek kural olan "*insanların özgürlüğüne ve mutluluğuna kasteden bütün kuralları bertaraf etmek*"tir ki, bu insanın mutluluğunu, faydasını gözetken haz ahlakına dayalı, bilgece bir tutumdur. Godwin'in bilgelikten kastı da, bireyin, doğal belirlenime rağmen zorunluluğun gerçek şartlarında sebep ve sonuçlardan akıl yoluyla çıkaracağı yeni fikirler ile istençli ahlaki seçimler yapması ve her bir insanın kendi akli vasıtasıyla kendi özgünlüğünde kendini gerçekleştirmesi, dolayısıyla bütün kuralları bertaraf etmesidir. Eğitimin insana sağlaması gereken de budur.

Hükümet kurumlarının masum ve erdemli gibi görünen amaçlar belirledikleri varsayılsa bile, yine de kötülük meydana gelecektir. Çünkü siyasi konumlarından kaynaklanan düşünceleri, kuracakları eğitim sistemini de etkileyecek ve kendisine benzetecektir. Bundan dolayı kamusal konumlarını temellendirdikleri gerçekler, eğitim sisteminin de gerçeklerini teşkil edecektir (Woodcock 2001: 92). Bu gerçekler de doğal eşitliği zedeleyerek özgürlüğü kısıtlayıcı birer etken haline dönüşecek ve aynı zamanda siyasi eşitsizlikler ve adaletsizlikler baş gösterecektir. Halbuki "*siyasi adalet*" tüm insanların doğal olarak eşit olduğu anlayışına dayalıdır. Her bireyin doğal yapısına saygı gösterilmelidir. Burada Godwin doğrudan bir adlandırma yapmasa da aslında doğal eşitliği ve özgünlüğü yok sayan jakobenliği eleştirmektedir. İnsan için iyinin de kötünün de ne olduğuna ancak kendisinin karar vermesi, dolayısıyla yanlış bir karar verecek olsa dahi, bu onun aklını kullanabilmesi demektir. Aklını kullanabilen insan özgür insandır, hata yapmış olsa bile hatasını telafi etme özgürlüğüne sahiptir. Özgürlük ve doğal eşitlik bağlamında Rousseau ile hemfikir olan Godwin, eğitimin kamusalılığı noktasında farklı düşünür. Ona göre, tepeden inme, dayatmacı bir anlayış, amacı her ne olursa olsun biçimsel olarak varlığı problemin bizzat kendisidir, bu, sivil inisiyatifte, dolayısıyla özgürlüğe kastetmektir, insan aklını hiçe saymaktır. Ulusal eğitim de böyle bir zihniyete büründüğü için ve de ayrıca özgürlük açısından çok daha farklı riskler taşıdığı için reddedilir. Godwin'in bakış açısıyla ulusal eğitimin taşıdığı riskler şöyle ifade edilir:

Gençlerimizin, ne kadar harika olursa olsun Uluslar Topluluğu'na saygı göstermek üzere eğitilmelerinin gerekli olduğu doğru değildir; onlar hakikate ve hakikatten kendilerinin bağımsız bir şekilde yaptıkları çıkarımlara denk düştüğü ölçüde anayasaya saygı göstermek üzere eğitilmelidirler. Ulusal eğitim planı despotizmin en büyük zaferini

kazandığı zaman kabul edilirse, hakikatin sesini sonsuza kadar bastırabileceğine inanılmamalıdır. Ama bu inanç için düşünülebilecek en korkunç ve en yararlı araç olacaktır. Ancak, özgürlüğün en çok hüküm sürdüğü ülkelerde de önemli hatalar olduğunu varsaymak yanlış olmaz ve ulusal eğitim bu hataları sürdürmeye ve tüm zihinleri tek bir modele uydurmağa çok eğilimlidir (Woodcock 2001: 92).

Godwin adil bir toplumun, siyasi adaletin ancak bütün insanların akıllarını özgürce kullanabildiklerinde oluşabileceğini düşünüyordu. İnsanlar muhakeme güçlerini ve doğa anlayışlarını sürekli geliştirirler, bu sebeple doğal yönetim yasalarını kavrayış biçimleri de sürekli değişir. Oysa düzenlenen yasalar o anki duruma göre belirlenir ve daha sonra bu değişimin gerisinde kalır ve bu bağlamda insan hayatını düzenlemeye yeltenen ve değişimden yoksun bir şekilde sürekliliği sağlanan yasalar ve siyasi kurumlar insan aklının doğal gelişimin önüne set çeker. Bu kurumların sağladığı yasaları öğreten ulusal eğitim de bu kapsamdadır. Godwin, akıldışı ve anlaşılmaktan çok belenilmesi istenen bu yasaların genellikle toplumdaki bazı özel kesimlere ayrıcalık sağladığını düşünür (Spring 1991: 14).

Sonuç

Genel olarak insan doğasından yola çıkan Godwin, insanın özgür olması gerektiği sonucuna vararak özgürlüğün şartlarını özneliğe bağlar. Bu sebeple genel geçer bir doğrudan ve mutlaktan bahsetmek imkânsızdır. Şayet insanları kendine bağlamaya çalışan ve kendini mutlakiyet ile nitelendiren bir şey varsa bu kesinlikle doğru değildir, reddedilmelidir. Eğer bir başka etken tarafından buna doğru bir zorlama varsa bu da derhal bertaraf edilmelidir. Özgürlüğü umursuyorsak buna mecburuz. Bizim bu eylemimiz aynı zamanda akli bir eylemdir. Godwin'in anarşi sözcüğünü hiç kullanmamasına ve kendini anarşist olarak adlandırmamasına rağmen anarşist düşünürler arasında değerlendirilmesine ve anarşist düşüncenin ilkelerini ilk ve açıkça ortaya koyduğu iddiasına sebep olan da bu düşünceleridir.

Bu bağlamda Godwin'in ulusal eğitimi reddetmesi anarşizm açısından son derece doğaldır. Godwin'in ulusal eğitimi eleştirmesinin başlıca sebebi de, kendi ülkesindeki (İngiltere) eğitimin yurttaşlık eğitimi biçiminde kısmi devlet-kilise işbirliğine dayanması ve bu tür bir eğitimde bireyselliğin göz ardı edilerek bireyin toplum içinde kendi akli yeterliliklerini kullanmasına imkân tanınmadığı bundan dolayı da özgürlüğünü yitirdiğini düşündüğü içindir. Bu çerçevede ulusal eğitim siyasi adaletsizliğin de kaynağıdır. Eğitimi, insanın aklını kullanarak özgürleşmesi olarak ele alan Godwin, ulusal karakterde bir eğitimde bunun imkansız ya da çok zor olduğunu düşünür, çünkü akıl özgürlüğe götürürken, ulusal eğitim tahakküme ve hatta köleliğe kadar götürebilir. Bu anlamda ulusal eğitim ahlaki de değildir, çünkü insanın mutluluğu kendine özgürlüğünde saklıdır, bu göz ardı edilemez. Bir insan, kurum ya da herhangi başka bir etken, başka bir insanın nasıl mutlu olacağını bilemez ve nasıl mutlu olması gerektiğine karar veremez. Hiçbir kişi ya da kurum bu hakka sahip değildir.

Eğer insan aklını kullanıp kendi özgürlüğünün yolunu kendisi açmazsa, kendi bireysel gelişimini sağlayacak şartları oluşturamazsa, kendini, üzerine otorite kurmaya müsait bir hale getirir, gerisi otoritenin insafına kalmıştır. Bu sebeple Godwin özellikle

akıl kullanımı ve geliştirilmesi üzerinde durarak kamusal ya da ulusal eğitim projesine karşı çıkmıştır. Eylemde anarşi akıl kullanımınıdır, eğitim de akıl gelişimini sağlayan bir araçtır. Anarşist eğitim yaklaşımı bu çerçevede şekillenir; eğitimin amacı akıl gelişimi vasıtasıyla özgürleşmek, akıl kullanımı da eğitimin otoritenin elinden kurtararak özgürlük yolunda bir araca dönüştürülmesidir. Godwin'in felsefesi açısından "siyasi adalet"i sağlamanın önemli bir yoludur.

KAYNAKLAR

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (2006) *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ARNHART, Larry (2005) *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara.
- ARVON, Henri (1979) *Anarşizm*, Çev. Sâmih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- CAN, Nevzat (2005) *Özgür Birey Sınırlı Devlet*, Hece Yayınları, Ankara.
- CEVİZCİ, Ahmet (2007) *Felsefe*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- CHAPPELL, Robert H. (1978) "Anarchy Revisited: An Inquiry into the Public Education Dilemma", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 2, No.4, pp. 357 -372.
- GODWIN, William (1831) *Thoughts on Man: His Nature, Productions, and Discoveries*, Effingham Wilson, Royal Exchange, London.
- GODWIN, William (2001) *Enquiry Concerning Political Justice*, Batoche Books, Kitchener.
- İNAL, Kemal (1996) *Eğitimde İdeolojik Boyut*, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- KRAMNICK, Isaac (1972) "On Anarchism and the Real World: William Godwin and Radical England", *The American Political Science Review*, Vol. 66, No. 1. (Mar., 1972), pp. 114-128.
- KROPOTKIN, Peter (2003) *Anarşizm Başlangıcı, İdeali ve Felsefesi*, Çev. Elif Günçe, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Peter (2003) *Anarşizmin Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, İmge Kitabevi, Ankara.
- SCRIVENER, Michael H. (1978) "Godwin's Philosophy: A Revaluation", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 39, No. 4. (Oct. - Dec., 1978), pp. 615-626.
- SKINNER, B. F. (2005) *Science and Human Behavior*, The B.F. Skinner Foundation, Cambridge. http://www.bfskinner.org/f/Science_and_Human_Behavior.pdf <20.06.2008>
- SPRING, Joel (1991) *Özgür Eğitim*, Çev. Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- TORUN, Yıldırım (2007) *Klasik Anarşizm Godwin-Proudhon-Bakunin-Kropotkin*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- VINCENT, Andrew (2006) *Modern Politik İdeolojiler*, Çev. Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- WARD, Colin (1996) *Eylemde Anarşi*, Çev. H. Deniz Güneri, Kaos Yayınları, İstanbul.
- WOODCOCK, George (2001) *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Çev. Alev Türker, Kaos yayınları, İstanbul.